

KOLIKA JE CENA SOCIJALNE PRAVDE

FOTOGRAFIJE: A. ANDIĆ

Dok u EU-u vlada prilična saglasnost da socijalna pravda deluje podsticajno za ekonomski razvoj, u zemljama u tranziciji, u koje spada i naša, ona se češće vezuje za troškove i rashode. Čak i stranke sa vidljivom socijaldemokratskom orijentacijom u svojim programima ne pokazuju jasno svojim delovanjem kom modelu teže, i na koji način misle da uključe građane u dijalog. I dok je "evropski socijalni model" nužno predmet društvenih sukoba i političkih konflikata u zemljama EU-a, u Srbiji prava debata zapravo još nije ni počela. Namera četvrte tribine koju je ove godine nedeljnik "Vreme" organizovao u saradnji sa Fondacijom "Fridrih Ebert" – u višegodišnjoj seriji debata pod nazivom "Vreme izazova" – bila je da preispita kvalitet dijaloga političkih aktera i javnosti o socijalnim temama i društvenim prioritetima u Srbiji, i da otkrije gde su se u Srbiji danas izgubile socijaldemokratske vrednosti. Na tribini koja je održana 22. novembra u Centru za kulturnu dekontaminaciju učestvovali su ZORAN LUTOVAC iz Fondacije "Fridrih Ebert", BOŽIDAR ĐELIĆ, bivši ministar finansija, GORDANA MATKOVIĆ, bivša ministarka za rad i socijalnu politiku, DRAGOLJUB MIĆUNOVIĆ, predsednik Političkog saveta Demokratske stranke, i Vladimir Todorić iz Pravnog foruma, urednik "Srpske pravne revije". Tribinu je vodila DUŠKA ANASTASIJEVIĆ, novinarka "Vremena".

Prvo pitanje bilo je upućeno Dragoljubu Mićunoviću – gde su se socijaldemokratske teme izgubile i na koji način možemo da ih oživimo? Čak ni one stranke koje u svojim programima imaju jači socijaldemokratski predznak nisu nam do sada ponudile jasniju viziju socijaldemokratskog modela, a ne vidimo ni da se naročito trude da afirmišu te vrednosti...

DRAGOLJUB MIĆUNOVIĆ: Ova tema jeste bezobalna i široka, ali bih ja da je otvorim sa stanovišta socijaldemokratije, uz nekoliko kratkih naznaka o tome šta se u našem društvu bitno promenilo, kakvo je to društvo, i kako se uloga politike kod nas razume.

Naravno, mi se najčešće nazivamo društvo u tranziciji. A tranzicija je put iz nečega u nešto. To je dovoljno neodređeno, tako da ništa bitno time niste ni rekli. Međutim, u tim društvima se dogodila najveća moguća inverzija jednog vrednosnog i političkog sistema, kao izvrmuta rukavica... Ako posmatramo srpsku tradiciju, koja je po mom mišljenju glavna smetnja našem bržem razvoju, možemo da zapazimo da svaki put kada se u Srbiji pomenu neke promene, prva stvar koja većini padne na pamet jeste da se vratimo na staro. Na primer, imali smo himnu, nismo zadovoljni himnom, pa šta ćemo da radimo – umesto da napravimo novu himnu, mi kažemo: ne, hajde da vratimo staru. Nemamo grb, pa nećemo sad da zamolimo ljude da naprave jedan grb, da naprave simbol nečega čemu Srbija teži, i simbol njenog temelja. Ne, mi hoćemo da imamo grb sa tri krune iako nemamo ni kralja ni krune. >>

TRADICIJA KAO KOČNICA

I zato čujemo – ovo je do sad bilo lutanje, vratimo se mi na 1941. ili u dalju prošlost. Dakle, promena se često razume kao jedan refleks vraćanja na staro. To govori o uplašenosti društva i o teškoći da prima inovacije. Mislim da ćemo tu imati najveći problem, da usmerimo društvo ka inovacijama, ka nečemu novom, ka jednom modernitetu, umesto da ga stalno vraćamo unatrag.

Sad, ova naša tranzicija imala je jedan drugi problem. Ona je poražena ekonomski i politički. Raspao se Sovjetski Savez, raspao se ceo taj koncept planirane privrede, tehnološki je zaostao, pokazao se neefikasan, pojavila se i korupcija u društvu i sve se rasulo u nazadovanju. I trebalo je, kao da je to neka gola ledina, na njoj izgrađivati jedno novo društvo.

Vrednosti koje su ranije tretirane kao solidarnost, kao kolektivno, opšte dobro, gurnute su u drugi plan, a reafirmišu se one vrednosti koje su ranije kritikovane, kao što su individualizam, konkurencija, privatni interes. Odjednom imate potpuno izvrnute vrednosti u kojima se stanovništvo jako teško snalazi. A da bi preživeli, građani to prihvataju. Jednostavno, do juče su bili malo ateisti, sad će biti malo više klerikalci, do juče su smatrali da je socijalizam opšte dobro, sve je naše, a sad će reći – ne, samo je individualni interes važan. Uz sve to, tu imamo i veoma mnogo oportunitizma što nije dobro po moralno zdravlje društva.

U takvoj situaciji je socijaldemokratiji kod nas bilo jako teško da se snađe. Ovde je to sada bilo na goloj ledini na kojoj je nikao divlji kapitalizam, država je postala kao velika i zubata riba na “švedskom stolu”, pa ko dođe odvali koliko ko hoće. Dakle, svedoci smo bogaćenja koje je velikim delom bilo nelegalno, a najčešće i kriminalno. Zatim ima pokušaja da se stvore monopoli, pre svega u trgovini, što poništava bitne vrednosti kao što je konkurencija, koja je održavala i podsticala razvitak građanskog društva. Mi smo pored svega ovoga imali i ratove, i rat je izbacio politiku u najvulgarnijem smislu, nasilje i ubijanje, u prvi plan. A ona važna pitanja, od čega se živi i kako se raspodela vrši, gurnuta su u drugi plan.

Dakle, bilo je važnije dokle će biti granice Srbije, da li do Karlobaga, da li su svi protiv nas, a mi protiv svih, šta je naša tradicija, naš ponos. O tim stvarima se raspravljalo, i to na jedan vulgaran način, a ova pitanja ne dotiču bitne probleme društva. Društvo ni ranije nije bilo razvijeno, nego je država to nekako bila pozobala, ali je imalo nekakav smisao razvoja i neki plan, ali se odjedanput konstatovalo da je društvo osiromašilo zbog izolacije u kojoj smo se nalazili, da je ono regresiralo i da sad imamo društvo sa velikim brojem siromašnih i nezaposlenih, a i mnogi zaposleni su siromašni jer imaju veoma niska primanja. Uz to, veliki je broj neobrazovanih. Kad to važi za bar jednu trećinu stanovništva, imate i pogodno tlo za svaku demagogiju, populizam, razna obećanja i manipulacije sa tim nesretnim građanima.

E sada, da bi se to pitanje ozbiljno tretiralo, da bi sada društvo pokazalo da ima snagu da utiče na politiku, a ne samo da politika modelira oblike društva, zato je bio potreban jedan novi koncept. Taj novi koncept koji je bio zaboravljen i potisnut, ili je ranije bio pervertiran – to je ta socijaldemokratija. Ona nije ništa drugo nego napor da se stvori novi socijalni ugovor, da ljudi pripadaju jednoj zajednici, da postoje i elementi socijalne pravde, ali koji istovremeno neće gušiti motivaciju ljudi da rade, konkurenciju i sve one stvari koje je kapitalistička privreda pokazala kroz svoju efikasnost. Dakle, za jedno društvo nije dovoljno da imate samo rast profita, već je i te kako važno kako se taj profit raspoređuje na javne potrebe građana.

Socijaldemokratija je u razvijenim društvima veoma mnogo uspe-

ha imala za vreme država blagostanja, kada su socijalne intervencije države bile ogromne u podizanju zdravstva, obrazovanja i nivoa socijalnog staranja. To je obezbeđivalo veliki konsenzus da građani pristaju na jednu takvu državu. Socijaldemokratija je polazila od toga da društvo treba da bude prosperitetno i bogato jer u siromaštvu nema mnogo sreće ni mogućnosti ni za koga, ali da mora biti i pravedno. Ta pravednost podrazumeva s druge strane i solidarnost, da ne dopusti-

>> “SVAKI PUT KADA SE U SRBIJI POMENU NEKE PROMENE, PRVA STVAR KOJA VEĆINI PADNE NA PAMET JESTE DA SE VRATIMO NA STARO. NA PRIMER, IMALI SMO HIMNU, NISMO ZADOVOLJNI HIMNOM. UMEMO DA NAPRAVIMO NOVU HIMNU, MI KAŽEMO: NE, HAJDE DA VRATIMO STARU”

DRAGOLJUB MIĆUNOVIĆ

te da jedan deo stanovništva živi u najvećoj bedi i umire od gladi ili je potpuno lišen svakog obrazovanja, da bude na krajnjoj margini, zato što je to loše i za društvo u celini, jer se ono onda odriče svojih potencijala. To je loše i sa stanovišta društvenog morala, jer građani ne žele da pristanu da žive u takvoj zajednici. Dakle, to je nešto što se nametnulo svim modernim državama.

Naš glavni problem, po mom mišljenju, jeste sledeći – mi smo do sada imali jednu podelu na dve Srbije, koja je bila izazvana jednom političkom, ratnom ili kako god hoćete pogibeljnom politikom Miloševićevom i onda su bili za Miloševića i protiv Miloševića. I to je bila ta razmirica – za mir ili za rat, za saradnju sa svetom ili rat protiv sveta. I to je bila bitna politička podela koja se odigravala u dvema Srbijama. Čini mi se da mi sad imamo još jedan problem, a to su podele na one koji hoće modernitet, inovacije i napredovanje, i na one koji su tradicionalni, koji hoće da se drže isključivo prevaziđenih vrednosti koje ne obezbeđuju napredak. I onda se mnoge stranke oportunistički ponašaju, nemaju hrabrost da se zamere bilo dvoru, bilo crkvi, ili nekoj drugoj instituciji zato što je to, eto, neka tradicionalna vrednost u koju ne treba da diramo. A odatle zrače mnoge najveće smetnje za modernu pravednu i prosperitetnu Srbiju.

D. ANASTASIJEVIĆ: Gospodine Lutovac, kako građani da budu motivisani da se ponašaju politički odgovorno ako vide da su glavni politički akteri amnestirani od te odgovornosti. Ne mislim bukvalno, da

poslanike štiti njihov imunitet, već ih i novi ustav na neki način oslobađa odgovornosti. Stranke su vlasnici mandata, i kada budemo sutradan glasali na izborima, nećemo izabrati svog poslanika ili poslanicu koga kasnije možemo da uhvatamo za gušu i da ih pitamo šta je bilo sa obećanjima na kojima su došli na vlast. Građanima se pruža prilika da se izjasne o društvenim temama samo na referendumu ili na izborima. S druge strane, čujemo često mišljenje da su i same stranke problem, tj. demokratski deficit unutar stranaka...

ZORAN LUTOVAC: Što se tiče razumevanja odnosa politike i društva, jedno od najbitnijih pitanja jeste i unutrašnje ustrojstvo samih stranaka. Po tom pitanju ni teoretičari se neće uvek slagati, pa će jedni, poput Sartorija i Epštajna, reći da je sama činjenica da postoje političke stranke i da se međusobno nadmeću dovoljan uslov za stabilizaciju demokratskih institucija i demokratskog političkog sistema, dok drugi, koji pripadaju školi Diveržea ili Mihelsa, smatraju da je ta interna demokratija unutar stranaka jako bitna za razvoj opšte demokratije u društvu.

Ovaj problem u velikoj meri izmiče istraživačima iz vida. Vi možete na prste jedne ruke nabrojati ljude koji se ozbiljno bave izučavanjem stranaka u ovom trenutku, a one su na jednoj strani čedo demokratije, a na drugoj glavni kreatori društvenih promena i glavni kreatori političke kulture, institucija i vođenja jedne politike.

OKOŠTALOST STRANAKA

Smatram da je potrebno naći jedan pravi balans između onog što se zove neophodna disciplina u strankama. Da bi stranke funkcionisale, one moraju da imaju određenu hijerarhiju, određene mehanizme po kojima funkcionišu da bi bile uspešne i efikasne na političkom planu. Ali na drugoj strani, takođe je neophodno da te stranke budu otvorene prema društvu, ne samo prema svojim biračima, već da budu otvorene prema društvu uopšte, prema građanima i nevladinim organizacijama i udruženjima i da pokušavaju da određene ciljne socijalne grupe animiraju na različite načine, ne samo putem izbora.

Ako se za onaj prethodni ustav moglo reći da je bio jednostranački, za ovaj se može reći da je višestranački. I može se reći da je ovaj ustav na neki način ojačao ulogu stranaka. Uloga stranaka je ojačana nekim odredbama unutar samog Ustava gde se u osnovnim načelima već kaže kako političke stranke imaju vrlo važnu ulogu, vodeću ulogu u društvu za formiranje određenih političkih volja.

Navešću još nekoliko primera. Uzmimo biranje izvršnih organa u lokalnim samoupravama, gde su političke stranke faktički u toj odredbi onemogućile biranje nezavisnih ličnosti koje bi mogle da izgrade neku svoju jaku političku ličnost van političkog spektra koji čine političke stranke.

Zatim, uzmimo Član 102 koji utvrđuje položaj poslanika. Za razliku od ogromne većine drugih država gde poslanici imaju slobodan mandat, ovde se slobodan mandat svodi na slobodu da se on vrati kada se poslanik više ne slaže sa politikom stranke. Šta to znači? Tim članom je u stvari legalizovana blanko ostavka. Potpisujući blanko ostavku poslanik se na neki način predao stranci, ona raspolaže njegovim mandatom.

Posredno se to može reći i za odredbu koja se tiče razrešenja predsednika Republike. Predsednik Republike će se birati kao i do sada neposredno. Međutim, što se razrešenja tiče, jedna trećina poslanika će moći da pokrene pitanje njegove odgovornosti pred Ustavnim sudom i ako Ustavni sud utvrdi da je on povredio Ustav, onda dve trećine poslanika mogu da razreše predsednika Republike iako su ga građani birali. Dakle, to na neki način takođe pokazuje ojačanu ulogu stranaka u društvu.

Dakle, kada analiziramo jedno društvo, analiziramo i njegovu političku kulturu i institucionalno-pravni sistem i politiku vlade. Stranke u svim ovim aspektima koje sam nabrojao igraju glavnu ulogu. I zato je bitno koje će stranke ući u parlament posle ovih izbora, jer će one voditi politiku, graditi institucije, donositi zakone, uticati na pravosudni sistem koji će regulisati sve ono što smo uspostavili kao najviši pravni akt. Ustav je dogovor među strankama, a manje društveni ugovor. Zato je na političkim strankama velika odgovornost, jer će one određivati pravac u kom će se Srbija kretati u narednom periodu. Vrlo je važno da se one unutar sebe menjaju. Logika je političkih stranaka da one imaju snažnu političku strukturu da bi bile što efikasnije. I logično je da oni koji drže glavne poluge unutar stranke neće dobrovoljno, zarad ispunjavanja neke lepe teorijske slike, davati moć nekom drugom. Stranke unutar sebe, članovi stranaka, moraju da pokrenu ta pitanja, da bi se preispitao odnos stranaka i građana.

D. ANASTASIJEVIĆ: Pitanje je da li su i političke stranke svesne svoje odgovornosti, a još važnije, da li su građani svesni koliko moć strankama daju u ruke sutra na izborima. Hajde malo da prevedemo onaj primer da će trećina poslanika moći da pokrene inicijativu za smenu predsednika. To znači da lako može da se dogodi, u zavisnosti od odnosa snaga u parlamentu, da umesto rasprava o nekim suštinskim pitanjima, imamo neprekidne političke predstave, da će neke stranke moći svaki čas da pokrenu inicijativu za smenu predsednika, na primer...

ZORAN LUTOVAC: Upravo tako, bez obzira na to što u krajnjem slučaju to vrlo teško može dovesti do razrešenja predsednika. Ali sama mogućnost da pokrećete pitanje odgovornosti predsednika sa trećinom poslanika otvara vrata političkoj kampanji u parlamentu, a to će prenositi mediji, i ponovo će se stvarati halabuka.

D. ANASTASIJEVIĆ: Zamolila bih gđu Matković da nam iz socijalnog rakursa opiše sadašnje stanje, i da nam kaže nešto o Strategiji borbe protiv siromaštva.

GORDANA MATKOVIĆ: Ja bih prvo htela da se osvrnem na različite modele, i o tome šta se događa sa socijaldemokratskim modelom. Moram da kažem da su ta opredeljenja u nekim oblastima teško vidljiva, između ostalog i zbog toga što ste ograničeni uslovima u kojima ste zatekli zemlju, kao što je to bilo kada smo mi bili u vladi. S druge strane ste ograničeni i postojećim sistemom koji vas ograničava da temeljno menjate model, čak i da vam je to snažno opredeljenje.

Država je u tranziciji, i siromaštvo se ne odnosi samo na siromaštvo građana. Odnosi se i na siromaštvo države, i na ograničenost budžeta kojim raspolažete, i to umnogome određuje i politiku koju vodite, pa mi se tako čini da građani nisu ni u stanju u nekim oblastima da uoče razliku između onih ljudi koji preuzimaju vlast. Znači, postoji i objektivna teškoća da se ta razlika utvrdi. A postoji, naravno, zbog toga što se kod nas još uvek malo zna šta je to socijaldemokratsko, a šta je konzervativno, a gde je sad tu liberalni koncept, šta je liberalna demokratija i mnogi drugi pojmovi koji do građana, čini mi se, nisu uspeli ni da stignu. A da ne govorim sad o tome da postoji i veliki broj prelaznih modela, da postoji čitava podela među državama prema tome da li imaju više liberalni, više socijaldemokratski ili više konzervativni model. U okviru tih država javljaju se neke socijaldemokratske, neke konzervativne i neke liberalne opcije, koje se zapravo veoma mnogo razlikuju između zemalja. Konzervativci u nekoj severnoevropskoj zemlji deluju bliže socijaldemokratskoj opciji nego u nekoj drugoj. I to dodatno komplikuje mogućnost našeg razumevanja svih ovih modela i opcija, pa samim tim i procene šta koja stranka sada nosi kada kaže da ima obeležje socijaldemokratskog ili kada

>>

kaže da ima obeležje konzervativnih partija. I povrh svega toga, jača populizam. Prema tome, kada nemate opšte razumevanje u javnosti šta znači jedno, a šta znači drugo, onda niste u stanju ni da prozovete neku stranku zbog nekonzistentnosti u obećanjima ili u programu.

SIROMAŠTVO DRUŠTVA

Činjenica je da mi imamo jedan znatan broj stanovnika koji se nalaze ispod granice siromaštva. Ono što mene još više zabrinjava jeste to da postoji znatan broj ljudi koji se nalaze neposredno iznad te granice. Dakle, ta gustina domaćinstava koja se nalaze neposredno iznad granice siromaštva je velika, te svako pomeranje te granice može da gurne relativno veliki broj ispod te granice. Ali ono što se jasno vidi iz tih istraživanja je da postoji deo populacije koji je, mogu reći, zaglavljen u tom siromaštvu i da postoji jedan mobilni deo, koji se kreće iznad ili ispod te granice siromaštva. Na to odlučujuće utiče, između ostalog, pronalaženje zaposlenja, bez obzira na to da li je reč o sivoj ekonomiji ili regularnom zaposlenju. Znači, iz te ilustracije se jasno vidi da vi zapravo imate dve strategije. Jedna koja će se, pre svega, fokusirati na ekonomski rast i koja će omogućiti smanjenje siromaštva – to se zove u teoriji rast koji ide u korist siromašnih – i druga strategija koja se odnosi samo na ekonomski rast i razvoj, ali one same ne mogu po automatizmu da pomognu, što znači da su potrebne dodatne politike, politike koje se tiču nekih specifičnih dodatnih mera u smislu novčanih davanja. Ali sada i tu pokušavamo da se približimo nekome

>>“USTAV JE DOGOVOR MEĐU STRANKAMA, A MANJE DRUŠTVENI UGOVOR. ZATO JE NA POLITIČKIM STRANKAMA VELIKA ODGOVORNOST, JER ĆE ONE ODREĐIVATI PRAVAC U KOM ĆE SE SRBIJA KRETATI U NAREDNOM PERIODU. VRLO JE VAŽNO DA SE ONE

UNUTAR SEBE MENJAJU”

ZORAN LUTOVAC

evropskom socijalnom modelu – postoje i grupacije koje su ugrožene, ali ne samo u pogledu siromaštva, nego su ugrožene čak i ako nisu siromašne u materijalnom smislu. To je jedan novi koncept koji kod nas možda nije toliko prisutan. To su osobe sa invaliditetom, to su deca bez roditeljskog staranja, to je pitanje položaja nekih posebnih etničkih grupa – u Srbiji je to, sasvim sigurno, pitanje Roma. Dakle, postoje sada različite grupacije prema kojima vi morate imati posebnu politiku, jer samo ekonomski rast nije dovoljan da taj problem reši.

Ali, čak i u strankama socijaldemokratske orijentacije postoje različita pozicioniranja, neki više teže centru, neki levici... Kada je reč o

tržištu, ja pripadam onima koji smatraju da na tržištu moraju da se uspostave veoma jasna pravila igre, veoma visok stepen konkurencije. Svi oni elementi koji se tiču borbe protiv korupcije, antimonopolske borbe, to je u stvari uslov da bi to tržište zaista funkcionisalo kao tržište, i da bi zaista davalo dobre signale za vođenje politike. Tržište mora da bude surovo u smislu da omogući kvalitetu da dođe do izražaja. Ali sad ono što je uslovno govoreći socijaldemokratska komponenta, to je sad pitanje koliko vi prelivate kroz budžet, znači koliko vodite računa i o tim grupama koje zapravo ne mogu da izađu iz siromaštva i nalaze se u tom začaranom krugu siromaštva, bez obzira na to što se zemlja u celini kreće, napreduje i ostvaruje značajne pomake.

I da završim sa jednom napomenom koja donekle izlazi iz mog resora, pa čak i bližeg profesionalnog interesovanja, ali mislim da je to pitanje jako važno i sa aspekta siromaštva u Srbiji, a pogotovu tog začaranog kruga siromaštva. Obrazovanje je jedno od najvažnijih pitanja. Mislim na dostupnost obrazovnih institucija, ali ne gledajući na to kroz trošak, već kao na investiciju. I sa aspekta izlaska iz siromaštva, obrazovanje sasvim sigurno treba posebno izdvojiti.

D. ANASTASIJEVIĆ: Hvala vam i na ovom podsećanju na to koliko je obrazovanje važno. Na gotovo svim našim tribinama ovog tipa, ma o kojoj temi da je reč, uvek se nekako vratimo na obrazovanje kao ključ napretka. Ako bismo imali valjanu viziju obrazovanja, onda bi to značilo da imamo i viziju budućnosti i napretka, ali i viziju društva koje želimo da stvaramo.

No, kada je bilo reči o solidarnosti i koheziji, osim političke vizije treba da postoji i izvesna ekonomska snaga, zar ne gospodine Đeliću?

BOŽIDAR ĐELIĆ: Vi biste, Duška, da pričamo o parama!

D. ANASTASIJEVIĆ: S obzirom na to da ste bili ministar finansija, a da ste sada u jednoj vrlo velikoj banci, nekako mi se čini prirodno da to pitanje vama postavimo, zar ne?

BOŽIDAR ĐELIĆ: Doći ćemo i do ekonomije. Palo mi je na pamet da vas malo zadirkujem što ste ovde danas pozvali čak četiri člana Političkog saveta Demokratske stranke, ali kao što vidite i po kravatama, među nama ima sličnosti, ali i razlike. Gordana je već nagovestila da i u okviru Demokratske stranke, najveće stranke socijaldemokratske orijentacije kod nas, postoje velike debate oko onoga što u stvari znači socijaldemokratija. Demokratska stranka jeste članica međunarodne internacionale, ali svaki put kada dođe neki stranac i pozdavi nas sa “drugovi i drugarice”, mi se malo štrećemo. I vidimo da u stvari oni imaju neki diskurs i neki pristup koji do neke mere nije primeren tranzicionim, naročito srpskim vremenima.

Ja bih hteo da govorim baš o toj temi, ali prvo malo oko ideologije pa ćemo doći i do novca. Kao što je i Kejns rekao – svi oni koji danas rade u stvari su zarobljenici nekog piskarala koji je mudrovao nešto pre deset, dvadeset godina. To je u velikoj meri tačno. Znači, ideologija je veoma važna. Ona se na kraju pretoči na lep ili loš način na sve ono što se dešava u društvu.

IDEOLOŠKI HAOS

Ako govorimo o ideologiji, složio bih se sa onim što je profesor Mićunović na početku rekao. Meni se čini da kod nas imamo samo naizgled veliki ideološki kaos, ali da iza njega postoji jedna matrica koja je u stvari dominantna. Znači, naizgled mi imamo kaos. Imate ministra Lalovića koji je ušao u Koštuničinu vladu kao socijaldemokrata i koji će da uđe u jednu tradicionalnu stranku koja je DSS. I svima je to normalno. I imamo koaliciju – doduše i naša vlada je bila takva, a znamo pod kojim uslovima je ona formirana, pa i ova posle – gde imate

i rojaliste i imate ljude koji su za veoma veliku ulogu crkve u društvu, pa sve do socijaldemokrata, levičara, liberala i populista.

Ako pogledate realnost naših vlada i institucija, vidite da je to stvarno jedan veliki haos. Hteo bih da citiram nekoliko nalaza interesantne studije o ideološkoj orijentaciji građana Srbije, koje je dr Srećko Mihajlović nedavno završio. Čini mi se da ona kvantifikuje nešto što svi mi osećamo. A to je, prvo, da naši ljudi ne znaju tačno šta je to levica, a šta je to desnica. Čak 35 odsto naših građana, a prema nekim drugim anketama i 50 odsto, nije u stanju da se odredi na toj skali između levice i desnice. Nije im jasno gde pripadaju, jednostavno. Naravno, oni koji su obrazovaniji, urbaniji, mlađi, lakše se snalaze od starijih, manje obrazovanih i ruralnijih.

Ali, sve u svemu, bar u ovoj studiji oko 35 odsto ljudi apsolutno ne može da kaže da li pripadaju levici ili desnici. A onda preostalih 70 odsto otprilike dele napola. I to je otprilike ono što postoji u društvu.

E sad, postoji veliko iznenađenje, ali je to samo naizgled paradoks. Kada postavite ista pitanja tim "levičarima" i "desničarima", dobijate odgovore koji uopšte ne korespondiraju onome što bi se desilo u nekom zapadnjačkom društvu. Da vam dam nekoliko primera. Ako pitate te "levičare" i "desničare" da li država treba da obezbedi osnovne potrebe građana kada su bolesni i siromašni – 92 odsto levičara kaže "da", 90 odsto desničara kaže "da". Ako pitate ljude da li država treba da se brine o otvaranju novih radnih mesta i prekvalifikaciji nezaposlenih, 86 odsto levičara kaže "da", 84 odsto desničara isto kaže "da".

Ako pitate ljude da li škole i državni fakulteti treba da budu besplatni, tačno 70 odsto i levičara i desničara kaže "da". Pa dobro, je li mi svi mislimo isto? Ne, ne mislimo isto. Daću vam dva-tri pitanja gde mislimo dosta različito. Da li u našem društvu crkva treba ba bude razdvojena od države? Tu levičari kažu "da" u 75 odsto slučajeva, a samo 50 odsto desničara kaže "ne".

Ako pogledate i pitate da li treba stalno ulagati napore da bi se stvorila ravnopravnost žena i muškaraca, 80 odsto levičara kaže "da", dok se s time slaže oko 60 odsto desničara. Znači, tu su velike razlike. I na kraju, pošto je to krunska razlika, i tu dolazimo do one matrice koju sam na početku pomenuo, na pitanje da li nacionalizam šteti razvoju naše zemlje – 60 odsto levičara kaže "da", a samo 35 odsto desničara kaže "da", dok 65 odsto kaže "ne". I tu je u stvari prava razlika.

Čini mi se da kad ste ovde levičar, vi ste progresivni, vi ste za laičku državu, vi ste za ravnopravnost muškaraca i žena. Ukratko, vi ste za građansku državu. A ako ste desnica, vi ste više za ulogu crkve, za nacionalizam i za patrijarhalizam u onom tradicionalnom smislu. I to je u stvari prava matrica koja danas važi, a ne ono što se na Zapadu i u drugim društvima shvata kao razlika između socijaldemokratije i liberala, znači otprilike ono o čemu je Gordana Matković malopre govorila, o stepenu redistributivne funkcije koju mora da ima država. Na Zapadu i u onim naprednim tranzicionim zemljama levicu i desnicu prepoznate otprilike oko stope poreza i stepena njihove progresivnosti, da pojednostavim. To je otprilike to. Ima puno drugih razlika, ali to je otprilike to.

Znači, mi imamo naizgled neku formu ideološkog haosa ako pokušavamo da stavimo te modele danas u Srbiju, iza njih vidimo da se u stvari neke stvari nisu promenile. I dalje je odnos prema naciji, prema crkvi, prema nekim patrijarhalnim odnosima u porodici ono što je u stvari prava ideološka razlika.

A sad, ako se vratimo na to pitanje i kažemo – pa dobro, šta je onda socijaldemokratija danas u Srbiji i pokušamo da uzmemo ta

oruđa i te definicije koje postoje na Zapadu i u drugim naprednim zemljama, doći ćemo do onoga – "svi smo mi pomalo socijalisti", pa čak i Koštuničin kabinet. Ovo je izrazito u smislu redistributivne funkcije i dalje veoma socijaldemokratskog budžeta koji imamo danas u Republici Srbiji. Jer, transferi predstavljaju ogroman deo. Učešće penzija i njihovog transfera je veliki deo raspoloživog kolača. Dragi prijatelji, nije problem da li mi želimo socijaldemokratiju kao što je shvata Zapad. Ogromna većina našeg naroda i naših građana to u stvari želi na način koji smo definisali. Ne da se slažu oko svega, ali ako je pitanje da li želimo jaku redistributivnu funkciju države, veliku solidarnost između regiona, generacija, to istinski postoji. Sistem je tu, ali ima mali problem – nema para. Nema dovoljno para. Sistem obrće, ali obrće malo para, jer je kolač mali. Tu je problem.

Ono što je ipak urađeno od pada Miloševića, to je da je jaz između onoga što su formalno garantovana prava u društvu i onoga što je realno isplaćeno smanjen. I svaka čast i Gordani i meni i drugima što smo na tome radili, pa je ova vlada nastavila u istom pravcu. Jaz između garancija države kao servisa građana i onoga što je ona isporučila je smanjen. Pa da kažem nekoliko primera – i ona docnja oko dečjih dodataka i oko zemljoradničkih penzija, pa i one dve i po penzije itd. To su ne samo redovnost u isplata zakonski garantovanih prava, s jedne strane, nego i ispravljanje krivih Drina, a mnogo ih je bilo, koje nam je ostavio Milošević.

Postoji veliki konsenzus u ovoj zemlji da to treba da se sprovede.

I dozvolite sad posle tog ideološkog momenta da pređem malo na konkretnu politiku. Znači, šta sad? Imamo, kao sve države na svetu – i o tome je Gordana Matković pričala – podosta ograničenja. Ja bih nabrojao tri ograničenja. Prvo ograničenje je ograničenje demografije. Mnogo smo stari. Sa 40,2 godine prosečne starosne dobi, Srbija je među pet "najstarijih" zemalja u svetu. To ima dalekosežne posledice. Na kraju krajeva, demografija uvek pobeđuje.

Drugo ograničenje, to je globalizacija. Naravno da je normalno da se penzije isplaćuju direktno iz doprinosa. Ali ko odgovoran bi stvarno naplatio tačnu stopu obaveznog socijalnog osiguranja za penzije, zdravstvo i nezaposlenost i time opteretio trošak radne snage? Znači, konkurencija o kojoj je govorila Gordana i na našem tržištu, ona postoji između socijalnih sistema država. I mi smo kao kontinentalna evropska zemlja u žustroj konkurenciji prema našim granama koje danas postoje sa onim socijalnim pravima i takozvanim socijalnim dampingom koji vrše azijski tigrovi, a prva među njima je Kina. To je jedno veliko ograničenje, bilo da je na vlasti levica, desnica, socijaldemokratija, kako god da je definišemo.

I treće ograničenje, manje je globalno od ovog prethodnog, proističe iz privrede. Treba prvo napraviti pare da bismo ih podelili. Veliki broj naših branši i dalje nema velike profite. Od nečega to mora da se finansira, a nećemo da štampano novac. I tu su ograničenja...

I na kraju, da dam jedan triptih u pravcu rešenja. Prvo, ekonomski rast. Nema bolje socijalne politike od privrednog rasta, bar ne na duži rok. Drugo, to je obrazovanje. Tu se apsolutno slažemo, jer obrazovanje je najveći socijalni lift koji postoji, nema boljeg. Najbolji i najefektniji. Neobrazovani su siromašni, obrazovani nisu. I treće, nama treba uslovljena solidarnost, da je tako nazovem. Napredak jeste napravljen, on daje ruku podrške, ali to mora da bude uslovljeno. Kao što je Bler ojačao pomoć nezaposlenima, ali je veoma disciplinovan i veoma strogo proveravao da li oni u stvari pokušavaju da se zaposle, ili pokušavaju da nastave sa životom lagodnijim od drugih. U tom smislu da pomenem jednu anegdodu iz Kikinde od pre skoro šest godina. Tada je tamo na birou bilo oko 600-700 nezaposlenih, i lokalne firme >>

su tražile ljude za berbu graška, a pri tom su dobro plaćale i nudile topli obrok i smeštaj. Da li znate koliko se ljudi javilo da radi tri meseca i da zaradi? Šta mislite koliko? Nula! Nula!!! Rumuni su to odradili.

D. ANASTASIJEVIĆ: Gospodine Todorčiću, vi i ja smo za ovim stolom u manjini, nismo na predizbornoj listi, a nismo ni u političkom savetu neke stranke. Gospodin Đelić je pomenuo da je kod nas pojam levice i desnice prilično pobrkan, i da se desnica kod nas više poistovećuje sa nacionalizmom, i tradicionalizmom, a manje sa socijalnim i ekonomskim modelima. Kako, iz perspektive civilnog društva, tu naravno ne mislim samo na nevladine organizacije, da stranke isteramo na ideološki čistac?

VLADIMIR TODORIĆ: Naziv ovog skupa – “Politika i društvo” – uputio me je na dva sistema koji su baš u Srbiji u potpunosti neprihvatljivi. Kao običan građanin ne vidim da se politika vodi u okviru tzv. institucija društva, pa čak ni u institucijama države. Možda bi trebalo onda da se postavi pitanje gde se danas donose političke odluke, ako se uopšte donose političke odluke, jer politička odluka podrazumeva usmeravanje države i društva prema nekom cilju, a ja u poslednje tri-četiri godine nisam video nikakvu usmerenost ili odlučnost da se prema nekom cilju ide. Čak mogu reći da se političke odluke u pravom smislu reči nisu ni donosile.

Mi vidimo da se političko odlučivanje ne donosi samo bez šireg dijaloga sa predstavnicima građanskog društva, odnosno sa predstavnicima društva uopšte, nego se ono ne donosi ni u Skupštini. Tamo ne postoje nikakve političke rasprave, već je to ili svedeno na neke zakonske procedure ili se vodi po principu kabinetske politike u dogovorima nekoliko političkih prvaka, odnosno vođa.

Međutim, pošto svi želimo da Srbija bude demokratska država, smatram da ta demokratska država može imati legitimitet samo ako obezbedi široku podršku svojih političkih odluka. A to se ne može raditi preko kontrolisane uloge medija, tako što se prvo donese politička odluka, pa se onda mediji gurnu u petu brzinu da ubede ljude da je ta politička odluka ispravna. Umesto toga, treba formirati socijalni dijalog. A taj socijalni dijalog obuhvata u sebi i politički i ekonomski i socijalni. A to je sve tema ovog skupa.

EU KAO DEMAGOGIJA

Mi moramo prvo da postignemo minimum saglasnosti oko toga kakve metode i forme možemo da imamo u okviru političkog dijaloga da bismo uopšte dogurali do nekih zajedničkih tekovina socijalne države, odnosno socijaldemokratske države.

Ko su, onda, sagovornici? S jedne strane je to država, odnosno političke partije, a s druge strane građansko društvo. Mi još nismo uspeli ni pravno, ni zakonski, ni institucionalno da oformimo to građansko društvo, a čini mi se da i dalje postoje nekakva razmimoilaženja oko definicija da li su to samo nevladine organizacije koje su stalno finansirane iz inostranstva i koje oponiraju državi po logici stvari, ili građansko društvo čine i seljaci, radnici u mlekari i članovi zemljoradničkih zadruga, po nekadašnjoj Miloševićевой definiciji. Slažem se da nisu samo nevladine organizacije civilno društvo, ono uključuje i univerzitet i privredna udruženja, privredne komore, sindikate, crkve, fakultete i tako dalje. Međutim, te institucije su još u fazi sopstvene političke tranzicije. One se nisu iznutra reformisale. Na primer, univerzitet nije univerzitet, on je više skup fakulteta koji predstavljaju interesne grupe koje žele da zadrže autonomiju uprkos deklarativnom prihvatanju Bolonjske deklaracije. Imate neka privredna udruženja koja više nisu protekcionisti nego su udruženja monopolista. Imate sindikate koji su se totalno politički svrstali ili su se marginalizovali jer nisu

izašli u susret vremenu i imate veliku političku angažovanost crkve u javnom životu.

Ali sve ove organizacije i institucije koje sam naveo su na neki način zakonski rešene. One imaju svoju institucionalnu povezanost sa državom i čak se nalaze u budžetskom sistemu. Jedino ta udruženja građana nemaju nikakav zakonski okvir niti imaju tačku oslonca ili forum konsultacija sa institucijama države.

Ja moram da se složim sa nekim prethodnim govornicima koji kažu da je i dalje naše društvo prožeto političkim grupacijama, a ne toliko političkim idejama. Bilo bi dobro kad bi zaista bilo više realnih ideala i nekakvog realnog pravca u političkom životu, ali se vidi da je i građansko društvo podeljeno prema političkim grupacijama. Recimo, ako profesori na univerzitetu treba da dobiju svoj status u društvu zahvaljujući pripadnosti nekoj stranci, zašto to onda ne bi radili studenti. I to je najnormalnije. I meni se, nažalost, čini da je opet došlo neko vreme u Srbiji kada se mladi odlučuju da se sve više probijaju kroz život tako što će imati određenu partijsku knjižicu.

Međutim, nismo bili usamljeni u ovom problemu reforme građanskog društva. Kroz to su prošle i zemlje centralne i istočne Evrope koje su malo brže prošle političku transformaciju od pada Berlinskog zida naovamo. I u svim tim državama je bila jasna jedna politička dilema – da li te nevladine organizacije ili građanska udruženja smeju, da li imaju legitimitet da učestvuju u onome što se naziva politički dijalog? Dakle, ne samo da se udruženja koja se bore za zaštitu životne sredine, ili za ženska prava, ili za prava ljudi sa invaliditetom bore u tom svom uskom domenu, nego da realno učestvuju u odlučivanju o krupnim političkim pitanjima.

I to je, u principu, bio pokazatelj legitimizacije demokratije u tim novim zemljama koje su napustile etatistički princip. Ali pokazuje se jedna nova vrednost, odnosno tekovina globalizacije, a to je da su građani sve više i više razočarani u jedan posredni, odnosno reprezentivni model demokratije i da počinju da traže mehanizme kako bi se to prenošenje suverenosti građana na druge moglo što bolje prevladati. Zato ja mislim da je potpuno legitimno podržati sva moguća građanska udruženja u bilo kakvom obliku političkog odlučivanja.

Sada bih izneo jednu tezu. Moguće je da će se nekim dići kosa na glavi, ali ja smatram da jako građansko društvo koje želi da ima visok stepen realizovanih političkih i ekonomskih sloboda, mora imati iza sebe jaku državu sa jakim administrativnim kapacitetom. Ta jednačina – jaka država znači jako građansko društvo – deluje veoma diskutabilno, ali ja pod jakom državom ne smatram državu sa ekstenzivnim kompetencijama koja ulazi u sve pore života, nego onu koja se limitira na jedan određeni krug oblasti (možemo da uzmemo koju god hoćemo zemlju – Švajcarsku ili neku skandinavsku zemlju) koja pušta pojedinca, nameće mu individualnu odgovornost, ali isto tako stoji iza sprovođenja njegovih političkih sloboda.

U zemljama koje su nama neki referentni model, bilo u regionu bilo malo dalje, proces pridruživanja Evropskoj uniji iznedrio je taj institucionalizovani odnos građanskog društva i države. Prvo zato što je taj proces nastao kao ideja građanskog društva koji su političke elite prihvatile, pa je to bio jedan fini način da se i jedni i drugi pohvale međusobnom saradnjom i da je taj proces u stvari porodilo proces njihove tešnje saradnje.

Evo jednog primera iz našeg susedstva. Hrvatska je pre pet-šest godina formirala Fond za razvoj građanskog društva, i ima zakon koji predviđa budžetske raspodele sredstava u skladu sa zakonskim kriterijumima. Možete uzeti i primer Mađarske koja ima, recimo, parlamentarni odbor za saradnju sa civilnim društvom, i ima kancelariju

>>“OBRAZOVANJE JE JEDNO OD NAJVAŽNIJIH PITANJA. MISLIM NA DOSTUPNOST OBRAZOVNIH INSTITUCIJA, ALI NE GLEDAJUĆI NA TO KROZ TROŠAK, VEĆ KAO NA INVESTICIJU. I SA ASPEKTA IZLASKA IZ SIROMAŠTVA, OBRAZOVANJE SASVIM SIGURNO TREBA POSEBNO IZDOVJITI”

GORDANA MATKOVIĆ

premijera za saradnju sa civilnim društvom. Nije tu samo u pitanju raspodela sredstava, nego imaju zajedničke vladine savete, odnosno vladina tela za konsultaciju sa predstavnicima društva kod donošenja najkrupnijih nacionalnih političkih odluka. To ovde još nije formirano. U perspektivi je i na tome će se raditi u budućnosti.

Još je bitno samo reći da ne bi trebalo shvatati to pridruživanje Evropskoj uniji kao jedan svojevrsan kraj istorije i da ne bi trebalo svako građansko udruženje u Srbiji da ponavlja tu krilaticu – mi hoćemo to i to zbog toga što je Evropska komisija tako rekla i zbog toga što nas to vodi u EU. To je loše iz više razloga. Prvo, Evropska unija može imati različite političke interese u sagledavanju svojih preporuka i interesa koje daje pojedinoj državi, a drugo, ta univerzalna mantra ostavlja veliki prostor za demagogiju domaćim političarima koji svaki svoj bilbord kače sa sloganom: “Sa nama ćete brže u Evropu”. Meni to uopšte više ne izgleda iskreno. Meni to izgleda kao ono kad Petar Božović u *Lepoti poroka* kaže: “Vodiću vas ja na primorje, tamo je lepše.”

Tako da to razumevanje puta ka Evropskoj uniji kao jedno fiksirano vremensko političko transformisanje zaista treba napustiti. I to je nešto što u stvari samo škodi udruženjima građana u Srbiji.

Hteo bih da se osvrnem na tezu koja se ovde čula – da građansko društvo simbolizuje Srbiju broj jedan i Srbiju broj dva, zavisno od toga ko je kako rangira, a da ta ideološka, nacionalna i konzervativna matrica i dalje hrani tu drugu ili prvu Srbiju, kako god hoćete. Po meni su osnovne razlike u vrednosnoj strukturi te dve političke ili kulturne grupacije. Politika je po definiciji autoritativna alokacija vrednosti. I ne treba shvatati sukob te dve Srbije kao jednu fudbalsku utakmicu gde će neko da pobedi, ali ćemo jedni drugima da pružimo ruku posle meča i nastaviti dalje da igramo sledeće kolo kao da se ništa nije desilo. Slažem se da treba insistirati na pomirenju između te dve grupacije, ali sve te ekonomske reforme o kojima ste pričali nemoguće je sprovesti bez jakih političkih institucija koje će da iznesu taj teret ekonomskih reformi. Do tog pomirenja mora doći, ali meni sve više liči da do toga ne dolazi, da se taj diskurs i dilema sve više guraju u stranu i da se zaboravlja glavni ishod. Sadašnja politička elita u Srbiji treba da pruži odgovor o tome šta se desilo i zbog čega se taj sukob desio. Ne treba neko da se izvinjava Đuri što ga je tukao, već treba da se iznese sud koji će intelektualno i politički biti toliko jak i nadmoćan, da će pružiti stabilnost institucija koje će onda proizvesti taj socijaldemokratski model kakav želimo.

D. ANASTASIJEVIĆ: Ako smem da vas dopunim, izgradnju i stabilnost institucija mora da prati jasno lociranje odgovornosti. Vaša opaska o tome kako se sve ovde pravda Evropskom unijom i kako treba odmah sve da nam bude jasno ako se uz neki zakon ili politiku dodaju i žute zvezdice na plavoj pozadini, podsetila me je na poslednji takav primer. Nedavno je donet Zakon o zaštiti potrošača, gde je odmah rečeno da je to dobro zato što je to u skladu sa zahtevima Evropske komisije. Znači, opet nismo shvatili zbog čega je to dobro za nas, znamo

da je dobro sa stanovišta EU-a...

BOŽIDAR ĐELIĆ: A taj zakon je, uzgred, loš...

VLADIMIR TODORIĆ: Biću malo radikalniji, kad već sedim na levoj strani stola. Ja mislim da bi sve političke stranke u Srbiji trebalo da se ponašaju kao da je Evropska unija danas zatvorila vrata svim budućim državama članicama i da je rekla – sledećih pedeset godina nećemo primiti nijednu državu u članstvo. I tada će u stvari doći do jedne jasnije politike stranaka i jednog koncentrisanja na suštinu političke debate. Ako vi bilo kakav politički projekat branite zbog toga što je Brisel dao zeleno svetlo ili zbog toga što je tamo rečeno da je nešto dobro, onda ste zaustavili bilo kakvo iznošenje političkih argumenata i političke debate i tražite legitimizaciju svojih postupaka spolja, a ne iznutra. I time ubijate ne samo političku debatu nego bilo kakvu involviranost šire političke zajednice u politički proces.

BOŽIDAR ĐELIĆ: Interesantna ideja, ali ekstremna, kako ste i sami rekli. Slažem se s tim da je Evropa ovde shvaćena najčešće kao jedna nova forma paternalizma, da je to neko mesto gde ima love i odakle možemo da dobijemo neke pare, a da ne vidimo dodatni stepen odgovornosti koji postoji.

Kada govorimo o Evropskoj uniji i o NATO-u, kao što govorimo i o CEFTA, onda te realnosti moraju da imaju neki efekat i na unutrašnji politički život. Slažem se sa vama da ne može bilo šta da se radi samo ako se lupi pečat EU-a, ali i taj pečat je realan.

DRAGOLJUB MIĆUNOVIĆ: Boža je pomenuo jednu reč koja je meni vrlo draga, koja se inače zove jednakost i bez koje nema ni demokratije, a nema ni socijalne pravde. Ja bih hteo da vas uputim na jednu sliku. Zamislite jednu hendikepiranu romsku devojčicu i pokušajte da vidite fokus svih nejednakosti koje se u ovom društvu mogu dogoditi. Ona je nejednaka jer je hendikepirana, jer je dete, jer je žensko. Onda, ona je Romkinja, pripada manjini kojoj naše društvo ne pruža šansu da ostvari prava i artikuliše svoj identitet. Pride, kao takva ona je često i nepismena.

Uzeo sam upravo taj primer da bismo videli koliko sve vrste nejednakosti možete sažeti na jedno mesto. Garancije države u svim tim segmentima moraju postojati. Ona mora biti ravnopravna kao pripadnica nacionalne manjine, mora biti ravnopravna kao žensko, mora imati svoja posebna prava kao hendikepirana, postoji obavezno školovanje, znači ona treba da bude i obrazovana. Dakle, ogromna je količina nepravdi koje treba ispravljati.

A povodom one anegdote da niko u Kikindi nije hteo da dođe da bere kukuruz ili voće ili šargarepu... Jedan naš veliki tajkun nedavno se vrlo kritički osvrnuo na našu radničku klasu, rekao je kako je lenja. Kao, da ona nije lenja, onda bi dolazile kod nas investicije, samo kad

bismo mi radili kao Kinezi za pet dolara. Ima tu jedan problem. Nije sve samo u parama, u nadnici. Ima nešto u socijalnom prestižu. Ti su ljudi živeli u jednom socijalizmu gde su ih uveravali da su oni vlasnici fabrike, odlučivali su ko će biti direktor, ko će dobijati stanove, kako će se raspoređivati to dobro i oni tu svoju fabriku gledaju kao nekakvi bivši vlasnici. Pa su oni učili neke škole, pa su bili tehničari ili ne znam šta, pa su smatrali da im onda taj prestiž ili ta vrsta zanimanja nešto znači. I sad su odjednom prinuđeni da sebe socijalno degradiraju, tako se na to gleda, bez obzira na to što su siromašni i nezaposleni. A nekada je svako bio gospodin samoupravljač.

Niko nije toliko prevaren, uništen kao što je radnička klasa. Prvo, dovoljna je samo iluzija koju su im uzeli i sad se pojavljuju neki bogataši i kažu: ja sam sad vlasnik, ti napolje, on se sudi, potpuno je obepravljen, nema sindikata.

A da podsetim na to da je čovekoljublje mnogo jače razvijeno u zapadnim društvima. Jutros sam pročitao da je u Njujorku svaki šesti čovek vrlo siromašan, ali se društvo bori protiv toga tim energijama solidarnosti. Ali solidarnost je nešto više od toga. Solidarnost je da kao građani možemo da budemo što jednakiji. To je jedan dublji element solidarnosti koji mi nemamo.

D. ANASTASIJEVIĆ: Vaša priča o romskoj devojčici me je podsetila na primedbu koju sam negde čula ili pročitala o "Velikom bratu". Neko je lepo primetio da bi uključivanje osobe sa posebnim potrebama u kuću "Velikog brata" verovatno imalo mnogo snažniji efekat na svest stanovnika nego mnogi zakoni ili strategije, jer bi ljudi mogli svakodnevno da se sažive sa problemima sa kojima se ta osoba sreće u svakodnevnom životu.

ULOGA SUPERHIKA

Toma Vukić (pitanje iz publike): Gospodine Mićunoviću, kada ste govorili o socijalnodemokratskom sistemu ili demokratskom socijalizmu, činjenica je da mi svi želimo da imamo ozbiljniji i bolji socijalni program nego što je, na primer, onaj u Americi, da budemo više zaštićeni nego što su tamo, pogotovu siromašniji slojevi. Međutim, često nas istorija i primeri uče da se to zloupotrebljava. Uzmimo Venecuelu i predsednika Huga Čavesu, koji je baš pod tim plaštom zaštite najsiromašnijih slojeva zaveo neku vrstu diktature. Kako se zaštititi da taj socijalni sistem bude pripremljen i realizovan na pravi način, a da ne bude puki populizam?

Za gospodina Lutovca bih imao pitanje: pomenuli ste profesora Morisa Diveržea. Ne znam da li znate da je on početkom sedamdesetih godina bio gost tadašnje SFRJ, napisao je jednu od svojih najpopularnijih knjiga koja je prevedena na naš jezik, a to je *Demokratija bez naroda*. Ne znam koliko ste primetili da ta knjiga na neki način govori u vrlo negativnom kontekstu o demokratiji u smislu da se demokratija na kraju svodi na oligarhiju, odnosno na volju dva-tri čoveka koji kroz prstenove i krugove unutarpartijske hijerarhije u stvari upravljaju širokim narodnim masama.

Za gospodina Đelića jedno pitanje. Naš ministar inostranih poslova Vuk Drašković nedavno je bio u Izraelu. Da li vi kao verovatni član buduće vlade posle ovih izbora prepoznajete kao dobru ideju da se pruži ruka i krene korak prema izraelskom kapitalu, jer je nedavno i njihov premijer Olmert i šefica diplomatije Cipi Livni rekli da je praktično interesovanje za Srbiju neograničeno i da oni u ovom prvom stepenu mogu da investiraju čak i do četiri milijarde dolara godišnje?

DRAGOLJUB MIĆUNOVIĆ: Pošto sam prvi prozvan, da odgovorim na ovo pitanje. Naravno da je veoma često ideja socijalne pravde i socijalne jednakosti završavala u socijalizmu i zbog deficita politič-

kih sloboda se pretvorila u diktaturu. Ali je potpuno netačno ono što desničari danas svuda u svetu žele da kažu da bi opravdali socijalnu nejednakost. Oni kažu – pa evo, svaki razgovor o socijalizmu ili socijalnoj pravdi vodi pravo u gulag. Kao da, eto, ako razgovarate o tome, o siromašnima, da treba malo poboljšati njihovo stanje, iza toga će doći odmah logori i doći će gulag i tako dalje.

Naravno, i Hugo Čavez je u pravu kada ne želi da dozvoli jednu bezočnu eksploataciju prirodnih dobara, a to je problem svih latinoameričkih država. Ali ono što ne valja kod Čaveza jeste što se on pretvara u jednog populistu koji će, ako tu vlast bude držao duže, postajati sve više diktator.

I sada, to je odnos slobode i jednakosti. Oni moraju da idu ruku pod ruku – da jednakost upravo jeste ono što podržava slobodu, jer malo-pre kada sam naveo ovu Romkinju, nema ona ništa od toga što ćemo mi njoj pričati o toj slobodi, jer ona nije slobodna. Nju njena beda u stvari čini neslobodnom. A isto tako je opasno ako se potceni sloboda, pa se onda favorizuje samo jednakost. Mislim da je čovečanstvo prošlo kroz te strašne škole i tog divljeg kapitalizma i staljinizma, i danas postoji jedan konsenzus oko toga da se može napredovati ne ugrožavajući slobode, a da društvo bude pravednije.

ZORAN LUTOVAC: Što se tiče Diveržea, kratko sam se osvrnuo samo na Diveržea i Mihelsa, koji je tvorac one kovanice o gvozdenom zakonu oligarhije. Dakle, kada sam pomenio njih dvojicu, pomenio sam ih i kao predstavnike jedne škole koja ukazuje na postojanje gvozdenog zakona oligarhije, ali ga ne odobravaju. Oni kažu da je interna demokratija u strankama važna da bi se menjala nabolje i demokratija u društvu. Oni ne tvrde da ona postoji, nego da bi trebalo da se stvori. Znači, u tome je razlika.

A kao antipodi se pojavljuju i Sartori i Epštajn, koji smatraju da je sama činjenica da postoje stranke koje se nadmeću već sama po sebi dovoljna da ojača demokratski sistem.

BOŽIDAR ĐELIĆ: A sad ja o jevrejskom kapitalu. Prvo, gospodin Drašković je privatno lice, jer je ova vlada na izdisaju. Imamo dva ministra koji nisu ministri, imamo ministre koji su dali ostavke, iako nisu znali da ih napišu. Da nije nezakonito, bilo bi sve to smešno. Ali, da odgovorim na vaše pitanje. Izraelski kapital je već ovde. On je izgradio pola Novog Beograda, možda to ne znate. Nismo mi prva od zemalja u tranziciji koja privlači izraelski kapital. Pazite se generalizacija, jer shvatite da je generalizacija najgora stvar u stilu – jevrejski kapital ovakav, arapski kapital onakav, a nemački ne znam kakav. I upozoravam vas da takve generalizacije moramo da izbegavamo.

Ali, ako pogledamo konkretne stvari, oni su bili hrabriji i brži od drugih zato što jednostavno imaju nekoliko veoma snažnih privatnih grupa koje su uglavnom ušle na tržište kroz nekretnine, kao što je slučaj danas u Srbiji, ali isto tako i kroz finansijske institucije. I tu smo imali problem, kao što znate, sa aferom "kofečice", koja je u stvari stavila našu zemlju u sukob do te mere da je jedna veoma važna izraelska grupa isterana iz ove zemlje pod pretnjom da će im se apsolutno nezakonito oduzeti licenca, da ne ulazim u detalje. Ne kažem da je istina samo s jedne strane, ali bilo kako bilo, u poslovnim krugovima u Izraelu taj incident je ostao i te kako zabeležen.

Jasno je da treba graditi od onoga što postoji, tri-četiri postojeće grupe, i naravno da je i te kako važno da Srbija ponovo uspostavi srodne odnose sa Izraelom. Znači, hajde da im za početak pošaljemo prave ministre, a što se tiče vlade – vi znate nešto što ja ne znam.

D. ANASTASIJEVIĆ: Kad smo već na međunarodnom planu, hajde malo tu i da se zadržimo. Sve vreme imam u vidu ono o čemu je gospođa Matković ovde govorila, kada je pričala o ograničavajućim okol-

nostima, a o tome je govorio i Božidar Đelić. Pošto je u publici popriličan broj mladih ljudi, mislim da smo dužni da ovu našu debatu stavimo i u međunarodni kontekst. I one evropske zemlje sa ustoličenom i dužom socijaldemokratskom tradicijom od naše, gde se ta debata zaista vodi oko poreza, oko jednakosti, oko ekonomskih ili socijalnih modela, sada se nalaze u svojevrsnoj tranziciji. One su pod udarom globalizacije, i prinuđene su da preispituju modele. Drastičan primer toga smo videli u Francuskoj, a ni Nemačka nije toga pošteđena, država je shvatila da nema više toliko para za takvu socijalnu zaštitu. Setimo se pobune u predgrađima Pariza, ali i jake studentske pobune koja je ličila na 1968.

A s druge strane, moram da se nadovežem opet na Božidara Đelića koji je rekao da nama tek predstoji prilagođavanje. Pravo restrukturiranje privrede tek predstoji, i ono će sa sobom neminovno doneti socijalne posledice.

BOŽIDAR ĐELIĆ: Francuska levica i nemačka desnica su sagrađile Evropu. Nemačka desnica je to uradila jer je time legitimisala Nemačku kao pacifikatora i jednu legitimnu snagu u Evropi. Dozvolila je da ona bude ekonomsko srce Evrope i prepustila Francuskoj da politički vodi tu priču. I to je taj motor koji je izgradio ovo čemu mi stremimo, mada kao što kaže kolega Todorčić, ne treba o tome samo previše da pričamo.

Francuska levica je problem, a nju od svih zapadnjačkih levica najbolje poznajem, valjda vam je jasno iz kojih razloga. Upravo sam došao iz Pariza gde je Segolen Roajal izabrana sa 62 odsto glasova svih članova Demokratske – interesantan lapsus – Socijalističke partije Francuske. A lapsus je bio tu zato što je to prva stranka koja će uvesti tu novinu u Srbiji u sledećem izbornom ciklusu kroz četiri godine. Za sve organe će glasati članovi.

Da se vratimo na zapadnoevropsku levicu. Možda je to sad daleko od nas, ali mislim da nije toliko. Evropa danas ima velike probleme, ustav nije izglasan zato što francuski socijalisti nisu glasali "za". Loran Fabijus i 40 odsto francuskih socijalista glasali su protiv ustava jer su odjedanput shvatili da su napravili neku formulu socijalnog Frankenštajna. Kada su shvatili da je sve za šta su se zalagali, a to je da odbrane francuski, tj. evropski, tj. socijaldemokratski sistem načina života u Evropi, dovedeno u pitanje, pošto Francuska više ne može sama zbog globalizacije i veličine, onda su se okrenuli Evropi i hteli od nje da naprave štiti. Nažalost, uočili su da kroz širenje Evropske unije od 1973. godine, kad je ušla Velika Britanija, pa sve do 2004. godine kada su ušli drugi koji imaju druga istorijska iskustva, jača nešto što je svake godine liberalnije i vide u stvari da oni gradeći Evropu razgrađuju sopstveni sistem. I taj paradoks je pukao 2004. godine, došlo je do razlaza u samoj Socijalističkoj partiji. I ono što je bilo izuzetno interesantno, to je bilo u proteklih šest meseci, prvi put je Socijalistička partija organizovala debatu kao što postoji u Americi, da bi išli izbori za kandidata. Ne da neko odredi, ili neki šef da odredi ko će biti kandidat, nego su se kandidovali. Tri kandidata su bila – jedan staromodni francuski socijalista, koji se zalaže da Evropa ne sme više da se širi, ovo o čemu sam pričao, bio je Loran Fabijus. Drugi je bio bliži centru, i njegov stav je bio da stari francuski model može da uspe pod uslovom da ne postoji damping kod drugih zemalja, da oni podignu porez i tako dalje. Na kraju, pobedila je Segolen Roajal. I sad mislim na ono što je kolega Todorčić govorio. Ona je pobedila prvo zato što je pravo osveženje, neki će reći zato što je žena. Nije samo zato što je žena, ali i zbog toga što je žena. Veliki broj članova Socijalističke partije je glasao za nju i zbog toga što cela njena kampanja bila neka forma sinteze između solidarnosti s jedne strane, i neke forme autoritariz-

ma i želje da ipak postoji red kako bi se pokazalo da levica ne znači nemire u predgrađima. I ona je napravila tu sintezu i na to je nadovezala participativnu demokratiju. Znači, govorila je o nadzoru koji treba građani da imaju nad političarima između izbora. Govorila je o žirijima građana koji bi došli da bi nezavisno od izbora davali ocene i sudili o tome kako rade političari, što je, naravno, produkt tog velikog revolta od strane mikrokozma i samih političara, ali se pokazalo da je to bogata tema. Tu se apsolutno slažem sa kolegom Todorčićem da će na Zapadu, a verujem vrlo brzo i kod nas, građani tražiti i alternativne modele transmisije njihove želje prema institucijama. Ako partije ostanu kakve jesu, Ustav ostane kakav jeste, mislim da će to početi da se preliva na neke druge forme. Zato je ovo što se danas dešava u Francuskoj za nas veoma poučno.

D. ANASTASIJEVIĆ: Ako smem, pre nego što gospodinu Lutovcu dam reč, da se nadovežem na ovo, da kažem da je Francuska interesantan primer za nas i zbog toga što je tamo politika izrazito elitistička. Ako niste završili određenu školu, vi skoro da ne možete ni da uđete u politički život, a državni funkcioneri imaju strahovite privile-

>> **“DEMOKRATSKA STRANKA JESTE ČLANICA MEĐUNARODNE INTERNACIONALE, ALI SVAKI PUT KADA DOĐE NEKI STRANAC I POZDAVI NAS SA ‘DRUGOVI I DRUGARICE’, MI SE MALO ŠTRECNEMO.**

BOŽIDAR ĐELIĆ

gije. Političari su kao jedna viša klasa, potpuno odvojena od građana. Segolen, a bogami i njen konkurent sa one druge strane, Nikola Sarkozy, sada su shvatili da moraju da priđu građanima na sve moguće načine i uveli su blog kao jedno od tih sredstava, što je prava mala revolucija. To nama možda zvuči benigno, ali je za Francusku ravno revoluciji. Indikativno je da oboje ne pripadaju tom klasičnom političkom staležu, nemaju taj pedigree kakav imaju Širak ili De Vilpen.

ZORAN LUTOVAC: Hteo sam samo da se nadovežem na ovo o čemu su govorili i Boža i Duška. I upravo mi je Duška dala šlagvort. Dakle, ono što razlikuje Srbiju od Francuske jeste i tradicija demokratske političke kulture, stabilne demokratske institucije i potpuna jasnoća kad birate i znate za koga glasate, znate kakvu će politiku da vodi, od socijalne do nacionalne.

Ono što je paradoksalno u Srbiji jeste što je to sve neizgrađeno. Ne znam da li ste čitali stripove, ima kod "Alana Forda" onaj antisuperheroj Superhik. To je onaj što otima od siromašnih pa daje bogatima. Pojavi se takav na političkoj sceni i odjednom od Superhika, antihe-

>>

roja, postaje heroj Robin Hud. Odjednom, on se sad predstavlja kao čovek koji je otimao od bogatih i daje sirotinji... i to ljudi prihvataju kao činjenicu. Nije paradoksalno to što se on pojavljuje kao politička ličnost. Paradoksalno je to što oni niži slojevi, siromašni, u njemu prepoznaju socijaldemokratu. I vi onda na tom jednom banalnom primeru vidite koliko je Srbija daleko od neke normalne političke scene.

GORDANA MATKOVIĆ: Htela bih nešto da kažem oko jakih državnih institucija. Jaka država je jedno pitanje, uloga države, kolika ona treba da bude, naročito kada je reč o ulozi države u ekonomiji, nešto

nas dobar, ne zato što on nije dobar sam po sebi, nego zato što ga prosto prenosite u jedan drugi milje i što za to postoje određeni predušlovi koji moraju da budu ispunjeni da bi taj model dobro funkcionisao i u Srbiji, kao što funkcioniše u Francuskoj ili u nekoj drugoj zemlji. Dakle, postoje opredeljenja, a postoji i kontekst. Ta su opredeljenja naravno važna, ali takođe plediram i na zdrav razum.

D. ANASTASIJEVIĆ: Jeste, opasno je kada se slaba država bavi mikromenađmentom, kao što je kod nas često slučaj. Znači, s jedne strane država jeste slaba, a s druge strane ponaša se kao jedan džin i pride se bavi i mikromenađmentom, što je jako neefikasno. Eto, i nacionalni investicioni plan nam je "prodat" kao "irski model", kao model koji je od siromašne Irske napravio "keltskog tigra", a da ni o tome nije bilo valjane rasprave, van najužih stručnih krugova...

BOŽIDAR ĐELIĆ: Ja ću da zloupotrebim svoju poziciju i da vam objasnim šta se dešava sa stanovišta ekonomije. Ekonomisti to zovu efekat *crowding out*. Na srpskom to znači efekat istiskivanja privatnog dela privrede od strane države. Imamo veoma tvrdnu monetarnu politiku u cilju sputavanja inflacije. Za svaki evro ili dinar koji stavite u vašu banku, 60 centi ide na beskamatni račun u Narodnoj banci. Na taj način Narodna banka oporezuje vas. Oporezuje i banke, ali naročito vas. Da bi sputavala aktivnost, ona isisava privatni novac iz optičaja. Zašto? Pa zbog toga što se pojavio veliki državni novac koji pritiska dinar koji inicira uvoz, i da bi se održala stabilnost koliko-toliko, monetarna politika istiskuje privatni novac.

Naša vlada i politika težile su tome da očuvaju elemente solidarnosti. Ako je pisalo u zakonu da će se dobiti toliko za tuđu negu i brigu, dobićete toliko i to redovno, i vratićemo vam i dug. To je velika stvar.

Moram da podsetim na rečenicu pokojnog Zorana Đinđića – ne pitaj šta može država za tebe, pitaj se šta ti možeš za samog sebe. To se razlikuje od onoga Kenedijevog: ne pitaj šta država može da uradi za tebe, već šta ti možeš za državu. Bilo bi dobro da ljudi razmisle šta mogu sami za sebe da urade. Vidimo da se taj diskurs ponovo vraća u jedan veliki rikverc, da se kaže – "posle Slobe – Tito". Time se čini medveđa usluga ljudima, nezavisno od načina na koji će kolač da se deli. Tako je i sa nacionalnim investicionim planom, to nisu stvarno investicije već je javna potrošnja, a ona ima i velike efekte u smislu daljeg potiskivanja potencijalnog razvoja privatnog sektora. On će da se razvija, ali manje nego što bi se razvio u slučaju da se država nešto više stisnula i od tog novca lepo vratila dugove ili garantovala za izvozne poslove, a ne što ga je upotrebila za ovu potrošnju, ili pak za prave investicije, tj. ono što stvarno ne može da finansira tržište.

Ovo je važan momenat. Vraćam se na to danas, jer je važno kakvu poruku šaljemo građanima. Odgovornost – to je reč koju smo već nekoliko puta danas pomenuli. To je možda paradoksalna tranzicija da oni koji su tu da obezbede solidarnost budu i oni koji najviše govore o odgovornosti, za razliku od populista.

GORDANA MATKOVIĆ: Ali solidarnost u uslovima jedne uređene države, državnih institucija. Otuda naša potreba da se o tome govori. x

>> "OVDE SE PRIDRUŽIVANJE EU SHVATA KAO SVOJEVRSTAN KRAJ ISTORIJE. TA UNIVERZALNA KRILATICA OSTAVLJA VELIKI PROSTOR ZA DEMAGOGIJU DOMAĆIM POLITIČARIMA KOJI SVAKI SVOJ BILBORD KAČE SA SLOGANOM: 'SA NAMA ĆETE BRŽE U EVROPU'. MENI TO IZGLEDA KAO

ONO KAD PETAR BOŽOVIĆ U LEPOTI POROKA KAŽE: 'VODIĆU VAS JA NA PRIMORJE, TAMO JE LEPŠE'"

VLADIMIR TODORIĆ

je drugo. I to je jedan od paradoksa. Za socijaldemokratske opcije je karakteristično da je uloga države u tržištu velika i da postoji značajan udeo i državne svojine, kao i da se većina tih socijaldemokratskih opcija zalaže za takvu jednu situaciju.

S druge strane, poslednjih godina i u tom evropskom socijaldemokratskom bloku imate jedno uzmicanje, više zalaganja za deregulaciju. To je sad deo i Blerove politike, recimo. Ali, u našim uslovima, ovo je pitanje zdravog razuma, da li smete da se zalažete za jaku državu koja će imati velikog uticaja na privredu. Kako da se zalažete za državu koja će biti veoma prisutna, ako je ta država u osnovi nedovoljno izgrađena, sa nedovoljno dobrim institucijama. Tada imate više štete nego koristi. Znači, i kada govorimo u kontekstu pridruživanja Evropskoj uniji, nije svaki model koji je prisutan u Evropskoj uniji za